

รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโครงการ โรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือ ของประเทศไทย*

COMMUNICATION MODEL TO ESTABLISH COLLABORATION AMONG STAKEHOLDERS OF COMMUNITY POWER PLANT FOR FOUNDATION ECONOMY PROJECTS IN NORTHERN THAILAND

วิศิษฐ์ เกตุรัตนกุล

Wisit Gateratanakul

ธิติพัฒน์ เอี่ยมนิรันดร์

Titipat Iamnirun

หัสพร ทองแดง

Hassaporn Thongdeang

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี

School of communication arts Sukhothaihummatirat Open University Nonthaburi, Thailand

E-mail: wisitg@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชน รวมทั้งความร่วมมือของผู้ประกอบการกับชุมชน และ 2) แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการกับชุมชนที่ส่งผลต่อความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนฯ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ บุคลากรภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจง และกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ดำเนินโครงการโรงไฟฟ้า จำนวน 406 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชน และผู้ประกอบการกับชุมชนเป็นการสื่อสารแบบ

* Received 11 January 2023; Revised 11 February 2023; Accepted 14 February 2023

เผชิญหน้าทั้งแบบทางเดียวและสองทางผ่านเวทีสัมมนา โดยเนื้อหาที่นำเสนอเกี่ยวข้องกับนโยบายและผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชนฯ และการสื่อสารดังที่กล่าวมาส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชุมชนในระดับมากโดยที่ $\bar{X} = 3.95$ และแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการที่ส่งผลต่อความร่วมมือ คือ การพัฒนาเนื้อหาสาระและทักษะผู้สื่อสารด้านการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การมีส่วนร่วมและการยอมรับมีอิทธิพลทางตรงต่อความร่วมมือโรงไฟฟ้าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่ความร่วมมือในกิจการของโรงไฟฟ้าชุมชน = $-.067 + .554 (\text{การมีส่วนร่วม}) + .304 (\text{การยอมรับ})$

คำสำคัญ: รูปแบบการสื่อสาร, การสร้างความร่วมมือ, โครงการโรงไฟฟ้าชุมชน

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) A communication model to create cooperation between the public and private sectors, communities, and entrepreneurs with communities. 2) Guidelines for the development of the communication model of entrepreneurs with communities that affect cooperation in community power plant projects. This was mixed-method research through qualitative research and quantitative research. Key informants were 10 people from government personnel, the private sector, and community leaders, using purposive selection. The sample group were 406 people in the area of the community power plants project using multistage random sampling. The research tools were semi-structural interview forms and a questionnaire. Qualitative data were analyzed by the descriptive analysis method while quantitative data were analyzed by the mean and standard deviation analysis methods. The hypothesis testing used multiple regression analysis. The result showed that the communication model to create collaboration between the public and private sectors and communities and entrepreneurs and communities was face-to-face communication, one way and two ways through the seminar forum. By presenting policies and impacts, both positive and negative, of the community power plant establishment. And that communication affects knowledge and understanding of community power plants at a high level, $\bar{X} = 3.95$. The guideline to develop the communication style of entrepreneurs that affects cooperation is to develop content and sender skills by using language

suitable for the area. And hypothesis testing, it was found that participation and acceptance influenced community power plant cooperation at statistical significance at the .01 level. While the collaboration in the activity of community power plant project = $-.067 + .554 (\text{participation}) + .304 (\text{accept})$

Keywords: Communication Model, Collaborative Establish, Community Power Plants

บทนำ

สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมอธิบายไว้ว่า พลังงานเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งด้านอุตสาหกรรม การคมนาคมขนส่ง และการผลิตไฟฟ้า รวมไปถึงการส่งเสริมสวัสดิภาพและความผาสุกของประชาชนในประเทศ (สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2557) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังงานไฟฟ้ามีความสัมพันธ์กับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในทุกมิติและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างสูง ทั้งปริมาณการผลิตและการใช้พลังงานมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ถึงแม้ว่าขณะนี้ประเทศไทยและทั่วโลกจะประสบปัญหาเศรษฐกิจถดถอย อันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยรายงานว่าการใช้ไฟฟ้าในปี พ.ศ. 2563 ลดลงร้อยละ 2-3 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2562 (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2562) อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2564 - 2565 คาดว่าธุรกิจผลิตไฟฟ้าเอกชนจะเติบโตดีขึ้นโดยลำดับ โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนทั้งด้านอุปสงค์ที่มีตลาดรองรับแน่นอน และด้านอุปทานจากนโยบายสนับสนุนการลงทุนของภาครัฐตามแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้าและแผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก โดยที่วฒนพงษ์ คุโรวาท กล่าวว่า สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน กระทรวงพลังงาน ได้คาดการณ์การใช้ไฟฟ้าในปี พ.ศ. 2564 จะมีการใช้ไฟฟ้าอยู่ที่ 191,029 ล้านหน่วย เพิ่มขึ้นร้อยละ 2 ตามภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศและตามการดำเนินมาตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาครัฐ (วฒนพงษ์ คุโรวาท, 2564)

สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี อธิบายว่า นโยบายด้านพลังงานของรัฐบาล โดยข้อที่ 5.6.3 คือเสริมสร้างความมั่นคงทางพลังงานให้สามารถพึ่งพาตนเองจากพลังงานทดแทนอย่างเหมาะสม สนับสนุนการผลิตและการใช้พลังงานทดแทนตามศักยภาพของแหล่งเชื้อเพลิงในพื้นที่ เปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิตและบริหารจัดการพลังงาน โดยเฉพาะนโยบาย 6 และ 7 คือการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจและการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคเพื่อเป็นการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2562) สิ่งเหล่านี้ถือเป็นนโยบายที่สำคัญซึ่งรัฐบาลต้องการขับเคลื่อนและผลักดันให้เป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางพลังงาน แต่อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการพลังงานไฟฟ้า

โดยเฉพาะการจัดตั้งโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนยังพบปัญหาหลายประการ อาทิ ในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การใช้พลังงานฟอสซิล ยังส่งผลกระทบต่อปัญหาสภาวะโลกร้อนและปัญหามลภาวะอื่น ๆ เช่นกัน

นอกจากนี้แล้วในด้านเศรษฐกิจพบว่าเมื่อราคาน้ำมันเชื้อเพลิงในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้น จะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และยังส่งผลให้ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคปรับตัวสูงขึ้นเช่นกัน และส่งผลกระทบต่อค่าครองชีพของประชาชนในที่สุด อีกทั้งในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการด้านพลังงาน พบว่า ประชาชนมักไม่มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับพลังงานเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องเสมอมา และเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของการจัดการด้านพลังงานโดยการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชน ดังเช่น พนิดา เจริญสุข และคณะ พบว่า การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชีวมวลเพียงด้านเดียว และปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการร้องเรียนฯ (พนิดา เจริญสุข และคณะ, 2557) ในขณะที่ พีรภพ จอมทอง พบว่า ปัจจัยด้านวัตถุดิบ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการภายในองค์กร ปัจจัยด้านกฎหมายและนโยบาย มีผลต่อความสำเร็จของโรงไฟฟ้าชีวมวลเช่นกัน (พีรภพ จอมทอง, 2559) ส่วนนุริดา ตาเยะ และ คณะ พบว่า การมีส่วนร่วมคือการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านการจัดการพลังงานในชุมชนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งทำให้รับรู้ถึงแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่อาจส่งผลต่อการคัดค้านหรือต่อต้านการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าชุมชน (นุริดา ตาเยะ และ คณะ, 2562)

จากความสำคัญของพลังงานและการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อให้สามารถบริหารจัดการพลังงานทดแทนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการตระหนักถึงความขัดแย้งของผู้คนในชุมชนที่อาจจะนำไปสู่การคัดค้านและต่อต้านการจัดตั้งโครงการโรงไฟฟ้า โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายและมีผู้ประกอบการผ่านการคัดเลือกจำนวนมากสุดในการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชน ผู้วิจัยจึงศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชนในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับผู้ประกอบการและชุมชน ตลอดจนระหว่างผู้ประกอบการกับชุมชนในโครงการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชน ซึ่งสามารถนำข้อค้นพบไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ หรือในโครงการอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชนในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการและชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัยกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจำนวน 17 คน ตามแนวคิดของ Delbecq, A. L. et al. พบว่า ขนาดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เหมาะสมที่สุดคือ 7 - 21 คน (Delbecq, A. L., et al, 1975) เครื่องมือวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสาร และในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ พบว่า ข้อมูลเกิดการอิ่มตัวเมื่อสัมภาษณ์ถึงคนที่ 10 ผู้วิจัยจึงหยุดสัมภาษณ์ ทำให้การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ได้แก่ 1) บุคลากรภาครัฐจำนวน 4 คนใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและกำหนดระเบียบการรับซื้อไฟฟ้าจากโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก กระทรวงพลังงาน 2) ผู้ประกอบการจำนวน 4 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้ยื่นขออนุญาตประกอบการโรงไฟฟ้าชุมชนขนาดเล็ก 3) ผู้นำชุมชนจำนวน 2 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่จัดตั้งโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนขนาดเล็กมาก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการโดยการจดหมวดหมู่และการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ คือ ประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือในพื้นที่โครงการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชนได้จำนวน 406 คน จากการคัดจากการเก็บกลุ่มตัวอย่าง 420 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการคำนวณโดยสูตรของ Cochran, W. G. กรณีไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ได้แก่ การสุ่มแบบจัดชั้น การเลือกแบบเจาะจงและการสุ่มอย่างง่าย (Cochran, W. G, 1977) เครื่องมือวิจัยคือแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยบริบททางสังคม และการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชน การสร้างแบบสอบถามโดยกำหนดข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้อง ความเที่ยง ความตรงของวัตถุประสงค์กับเนื้อหาโดยได้ค่า IOC ระหว่าง 0.6 - 1.00 และแต่ละข้อคำถามมีค่าไม่น้อยกว่า 0.6 จากนั้นส่งตรวจจริยธรรมของคำถาม และนำเครื่องมือไปทดสอบ (Try out) จำนวน 30 ชุดเพื่อหาความเชื่อมั่นซึ่งได้เท่ากับ 0.98 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชน และระหว่างผู้ประกอบการกับชุมชน พบว่า เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้าแบบ 2 ทิศทางทั้งจากบนลงล่างและในแนวราบ ประกอบด้วยการนำเสนอโนบาย หลักเกณฑ์ ข้อกำหนดและผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของการประกอบการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก

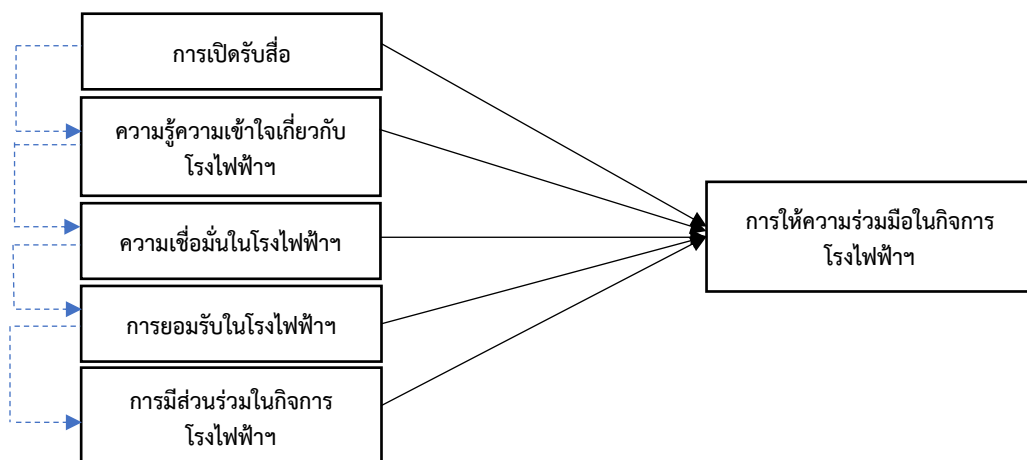

เพื่อขายกระแสไฟฟ้าให้กับภาครัฐ โดยมีผู้เชี่ยวชาญตัวแทนจากภาครัฐเป็นผู้นำเสนอรายละเอียดผ่านสื่อกิจกรรมโดยการเปิดเวทีเสวนา รับฟังความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ โดยมุ่งสื่อสารในประเด็นดังนี้ 1) รูปแบบการประกอบการของโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก 2) ความพร้อมของการจัดตั้งโรงไฟฟ้า 3) แผนการจัดการพืชพลังงานร่วมกับวิสาหกิจชุมชน อย่างไรก็ตามพบว่า มีข้อสังเกตบางประการที่น่าสนใจ นั่นคือ เป้าหมายของการดำเนินโครงการมีลักษณะแบบพึ่งพาและสร้างความสมดุลเชิงอำนาจ โดยที่เอกชนสามารถประกอบกิจการผลิตไฟฟ้าขายให้กับภาครัฐได้ปริมาณตามเป้าหมาย ชุมชนสามารถขายพืชพลังงานให้กับโรงไฟฟ้าได้ตามปริมาณและราคาตามเกษตรกรพันธะสัญญาที่ได้จัดทำขึ้นระหว่างเอกชนกับชุมชน ถ้าโรงไฟฟ้าขาดพืชพลังงาน โรงไฟฟ้าก็ไม่สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อขายให้กับภาครัฐได้ตามเป้าหมายเช่นกัน นอกจากนี้แล้ว พบว่า การตอบคำถามในประเด็นข้อสงสัย เช่น เรื่องการดำเนินโครงการ การลงชื่อสนับสนุน การสร้างรายได้ การปลูกพืชพลังงาน การจัดการผลกระทบ เป็นต้น และสิ่งเหล่านี้เป็นผลให้เกิดความชัดเจนในเป้าหมายมากขึ้นกว่าการรับรู้ผ่านสื่อมวลชน หรือ การสื่อสารแบบสื่อสารทางเดียว โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในภาพรวมเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชุมชนในระดับมากดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความรู้ความเข้าใจ

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความ
ความรู้ความเข้าใจในภาพรวมเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชุมชน	3.95	.632	มาก

2. รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชน และระหว่างผู้ประกอบการกับชุมชนมีตัวแปรที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นองค์ประกอบของรูปแบบกระบวนการสื่อสาร ดังนี้ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อมั่น การยอมรับ การมีส่วนร่วม และ ตัวแปรตามคือความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชน ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารฯ

จากแผนภาพ สามารถอธิบายได้จาก ผลการวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุคูณ จากตารางที่ 2 - 3

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบอิทธิพลของตัวแปรอิสระต่อตัวแปรตาม

Model	R	R ²	Adjusted R ²	S.E.	Change Statistics					Durbin-Watson
					R ² Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	.937 ^a	.879	.877	.39272	.879	578.525	5	400	.000	1.746

a. Predictors: (Constant), Avg_ส่วนร่วม, ความรู้ความเข้าใจ, Avg_เปิดรับ, Avg_ยอมรับ, Avg_เชื่อมั่น
b. Dependent Variable: Avg_ร่วมมือ

ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมีค่าเท่ากับ .937 แสดงว่า ตัวแปรอิสระการเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อมั่น การยอมรับในโรงไฟฟ้าชุมชนและการมีส่วนร่วมมีอิทธิพลต่อความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชนในทิศทางบวกในระดับค่อนข้างมาก ในขณะที่ค่า R² มีค่าเท่ากับ .879 หมายความว่า สมการนี้สามารถอธิบายอิทธิพลที่มีต่อความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชนได้ร้อยละ 87.90

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระการเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชุมชน ความเชื่อมั่นในโรงไฟฟ้าชุมชนการยอมรับในโรงไฟฟ้าชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจการของโรงไฟฟ้าชุมชนกับตัวแปรตามความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชน

Model	Unstandardized		Standardized	t	Sig.	Collinearity	
	Coefficients		Coefficients			Statistics	
	B	S.E.	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	-.076	.130		-.586	.558		
Avg_ เปิดรับ	.052	.041	.033	1.255	.210	.429	2.331
ความรู้ความเข้าใจ	.001	.033	.000	.019	.985	.884	1.131
Avg_ เชื่อมมัน	.093	.054	.082	1.725	.085	.133	7.523
Avg_ ยอมรับ	.342	.053	.304	6.456	.000**	.137	7.324
Avg_ ส่วนร่วม	.534	.042	.554	12.855	.000**	.163	6.124
Dependent: ความร่วมมือ							

จากตารางที่ 3 พบว่า ตัวแปรอิสระ 2 ตัวได้แก่ การยอมรับ ($\beta = .304$, Sig = .000) และการมีส่วนร่วม ($\beta = .554$, Sig = .000) มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามในทิศทางเดียวกันที่ระดับนัยสำคัญ .01 ในขณะที่ตัวแปรความรู้ความเข้าใจ ($\beta = .000$, Sig = .985) ไม่มีความสัมพันธ์กับความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชน ส่วน ความเชื่อมั่น ($\beta = .082$, Sig = .085) และการเปิดรับ ($\beta = .033$, Sig = .210) มีความสัมพันธ์ในระดับน้อยและไม่มีความสำคัญทางสถิติ สามารถนำมาสร้างสมการถดถอยได้ดังนี้

ความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชน = $-.076 + .554$ (การมีส่วนร่วม) + $.304$ (การยอมรับ)

3. แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการและชุมชนที่ส่งผลต่อความร่วมมือในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า สามารถดำเนินการโดยการพัฒนาเนื้อหาสาระ และทักษะด้านการสื่อสาร รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร ดังนี้

3.1 นำเสนอให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทราบถึงแนวทางการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

3.2 บริหารจัดการการสื่อสารด้านการตรวจสอบการจำหน่ายต่อสัญญาซื้อขายไฟฟ้าของผู้ที่ชนะประมูลบางรายเพื่อนำเสนอให้ประชาชนเห็นถึงจรรยาบรรณในการประกอบการโรงไฟฟ้าโดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารโดยควรนำเสนอเนื้อหา ดังนี้

3.2.1 เนื้อหาสารที่เกี่ยวกับปริมาณการผลิตไฟฟ้าเพื่อทราบถึงรายรับ

3.2.1 เนื้อหาสารที่เกี่ยวกับปริมาณการปลูกพืชพลังงานเพื่อทราบถึงรายจ่าย

3.2.3 เนื้อหาสารที่เกี่ยวกับปริมาณพื้นที่ในการใช้ปลูกเพื่อทราบถึงค่าใช้จ่าย

3.2.4 เนื้อหาสารที่เกี่ยวกับปริมาณการตัดในแต่ละวันเพื่อแสดงถึงรายรับอย่างสมดุล

กล่าวโดยสรุปแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร คือ การมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเนื้อหาสารให้สะท้อนข้อเท็จจริงมากที่สุด โดยสิ่งนี้จะเป็นปัจจัยที่มาของความไว้วางใจและนำไปสู่การสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืน ส่วนการพัฒนาทักษะการสื่อสารดำเนินการโดยพัฒนาทักษะของผู้ส่งสารด้านการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

“...โรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก ถือเป็นหนึ่งในนโยบายด้านพลังงาน เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนเกษตรกรให้มีรายได้จากการร่วมเป็นเจ้าของโรงไฟฟ้า...” (อดิศักดิ์ ชูสุข, 2565)

“...ภาษาที่เลือกใช้กับชาวบ้านต้องเข้าใจง่าย ไม่ต้องวิชาการมากนัก และเป็นภาษาท้องถิ่นจะเป็นการดีมาก เช่น ภาคเหนือ ก็ใช้ภาษาท้องถิ่นทางภาคเหนือ หรือสื่อสารผ่านผู้นำชุมชนในพื้นที่ หรือ สื่อสารผ่านลูกหลานของชุมชน...” (อุสาร์ ดวงจันทร์, 2565)

อภิปรายผล

รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนและชุมชนในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า รูปแบบการสื่อสารเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทิศทางทั้งจากบนลงล่างและการสื่อสารในแนวราบ โดยนำเสนอนโยบาย หลักเกณฑ์ ข้อกำหนดและผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของการประกอบการจัดตั้งโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก (โครงการนำร่อง) เพื่อขายกระแสไฟฟ้าให้กับภาครัฐ โดยมีผู้เชี่ยวชาญตัวแทนจากภาครัฐเป็นผู้นำเสนอรายละเอียดผ่านสื่อกิจกรรมโดยการเปิดเวทีเสวนารับฟังความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ โดยมุ่งสื่อสารในประเด็น ดังนี้ 1) รูปแบบการประกอบการของโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก 2) ความพร้อมของการจัดตั้งโรงไฟฟ้า 3) แผนการจัดการพืชพลังงานร่วมกับวิสาหกิจชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤษฎี ทองเนียม พบว่า รูปแบบการสื่อสารที่สร้างการยอมรับ

จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการพัฒนาโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ในประเทศไทย คือ การสื่อสารแบบสองทางในลักษณะเป็นทางการ และมีทิศทางการสื่อสารแบบแนวดิ่งควบคู่กับลักษณะไม่เป็นทางการ โดยมีทิศทางการสื่อสารแนวระนาบ (กลุขสุลี ทองเนียม, 2559)

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการสื่อสารแบบสองทาง เป็นการสื่อสารที่ช่วยให้ผู้ส่งสารหรือผู้ประกอบการกับผู้รับสารหรือประชาชนในชุมชน เกิดบรรยากาศการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และช่วยให้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างมีประสิทธิภาพจนส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน โดยกรณีดังกล่าวนี้ยังสามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยที่ White, S. A. อธิบายไว้ว่า หลักสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการร่วมกันคิด ฟัง และเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ตลอดจนกระบวนการร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกัน (White, S. A, 1993) และยังสอดคล้องกับแนวคิดแบบจำลองการสื่อสาร SMCR ของ Berlo, D. K. ซึ่งกล่าวไว้ว่า เพื่อให้ได้ผลของการสื่อสารที่ดี เหมาะสมกับผู้รับสารให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับสาร (Berlo, D. K, 1960)

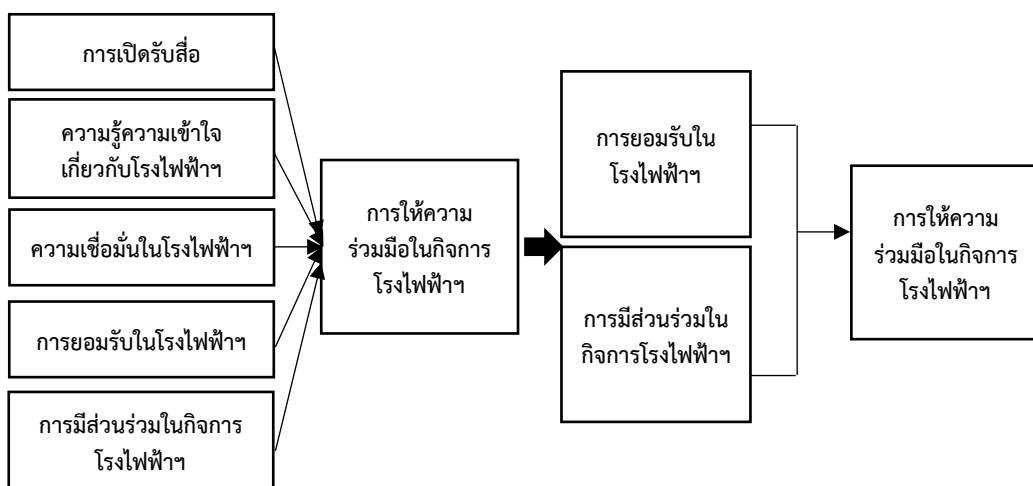
แนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชน และชุมชนในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย คือ การมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเนื้อหาสาระให้สะท้อนข้อเท็จจริงมากที่สุด โดยสิ่งนี้จะปึงจัยที่มาจากความไว้วางใจและนำไปสู่ความร่วมมืออย่างยั่งยืน เพราะเป็นการสร้างสมดุลเชิงอำนาจในการแสดงความคิดเห็นจนนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการให้ความร่วมมือ และช่วยให้รับรู้ถึงประโยชน์จากความร่วมมือ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Vangen, S. & Huxham, C. พบว่า การประสานความร่วมมือต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นประกอบไปด้วยหลักการพื้นฐานสองประการ คือ หลักการว่าด้วยผลประโยชน์ของการประสานความร่วมมือและหลักการว่าด้วยแรงเฉื่อยของการประสานความร่วมมือ หรือแนวโน้มที่ทำให้เกิดความล่าช้าในการสร้างผลผลิตหรือนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งในการทำงานร่วมกัน (Vangen, S. & Huxham, C, 2013)

ส่วนการพัฒนาทักษะการสื่อสาร สามารถดำเนินการโดยดำเนินการพัฒนาทักษะของผู้ส่งสารโดยเฉพาะการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ สอดคล้องกับผลการวิจัยของอัครเดช เนตรสุวรรณ พบว่า ยุทธศาสตร์การสร้างความร่วมมือของชุมชนเกิดใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คือ การพัฒนาการสื่อสารและการประสานงานของผู้นำของชุมชนซึ่งเป็นผู้ส่งสารให้สามารถสร้างความตระหนักและมีจิตสำนึกรักท้องถิ่นให้เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ (อัครเดช เนตรสุวรรณ, 2561) ทั้งนี้เนื่องจากว่าเมื่อประชาชนได้รับข้อมูลที่แสดงถึงข้อเท็จจริงการตัดสินใจยอมรับในสิ่งที่นำเสนออาจจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย ซึ่งเป็นไปตามหลักของการยอมรับนวัตกรรมซึ่ง Everett, M. R. อธิบายไว้ว่า เมื่อบุคคลได้รับรู้ข้อมูลและหากข้อมูลตรงตามทัศนคติหรือสิ่งที่ตนเองต้องการย่อมเกิดการตัดสินใจได้อย่างโดยหนึ่งนั่นเอง (Everett, M. R, 2003)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชน และชุมชนในโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ประกอบไปด้วย การเปิดรับสื่อ ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อมั่น การยอมรับ การมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งหมดส่งผลไปยังความร่วมมือ แต่ผลการทดสอบสมมติฐานในภาพรวมกลับพบว่า มีเพียงการยอมรับ และการมีส่วนร่วมเท่านั้นที่ส่งผลต่อความร่วมมือในกิจการของโรงไฟฟ้า สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากว่า เมื่อประชาชนในพื้นที่เปิดรับสื่อในระดับมากก็จะส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกิจการของโรงไฟฟ้ามากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นนั้น อาจจะเป็นไปได้ทั้งความรู้ในเชิงบวก หรือ เชิงลบ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้อาจจะเป็นไปได้ว่า ความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความรู้ความเข้าใจในผลกระทบเชิงลบ ดังนั้น ในการให้ข้อมูลในลำดับต่อมาจึงทำให้เหลือเพียงการยอมรับและการมีส่วนร่วมเท่านั้นที่ส่งผลไปยังความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้าชุมชน โดยสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุปแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร คือการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนา รูปแบบการสื่อสารและเนื้อหาสารที่ใช้สื่อสารไปยังผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มเกิดความ สมดุลทางจิตใจ และเกิดความไว้วางใจในเป้าหมายและการจัดการความไม่สมดุลของอำนาจ ส่วนการพัฒนาทักษะการสื่อสารดำเนินการโดยพัฒนาทักษะของผู้ส่งสารโดยเฉพาะการใช้ ภาษาที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ โดยสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่มาของความร่วมมือและ นำไปสู่การประกอบการได้อย่างยั่งยืน โดยมี ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ภาครัฐควรนำ

ผลการวิจัยไปเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความร่วมมือในกิจการโรงไฟฟ้า หรือในกิจการอื่นที่มีผลกระทบต่อประชาชน และจำเป็นต้องใช้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 2) ผู้ประกอบการควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อกำหนดนโยบายด้านการสื่อสาร และกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารทั้งแผนงานระยะสั้น หรือแผนงานระยะยาว ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ 1) ผลการวิจัยควรถูกนำไปพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ด้านการสื่อสารเพื่อพัฒนาในหลายมิติ เช่น การพัฒนาการมีส่วนร่วม การพัฒนาการประสานความร่วมมือ 2) ผลการวิจัยควรนำไปพัฒนาหรือสนับสนุนแนวคิด และ ทฤษฎีด้านการจัดการการสื่อสารและการจัดการการสื่อสารการเมือง เช่น การสื่อสารนโยบายสาธารณะ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 1) จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า ระดับการเปิดรับสื่อส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจในระดับมาก แต่กลับพบว่า ความเชื่อมั่น การยอมรับ การมีส่วนร่วม และความร่วมมือกลับอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า อาจจะมีปัจจัยแทรกซ้อนด้านข้อมูลข่าวสารเชิงลบ ดังเช่น ข้อความจากประกาศสำนักงานคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงานเรื่องเปลี่ยนแปลงกรอบระยะเวลาลงนามสัญญาซื้อขายไฟฟ้าโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2565 ดังนั้นเมื่อเกิดปัจจัยแทรกซ้อน รูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยอาจจะต้องทำการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงบวก อาทิในกรณีดังกล่าว อาจจะสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าถึงแม้จะเกิดการขยายระยะเวลาต่อไป แต่ก็ไม่ส่งผลกระทบต่อโครงการ อย่างนี้เป็นต้น 2) จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า ความรู้ความเข้าใจในระดับมากกลับไม่มีอิทธิพลทางตรงต่อการสร้างความร่วมมือในกิจการของโรงไฟฟ้าชุมชนฯ ผู้ประกอบการควรกลับไปประเมินเนื้อหาสารที่นำเสนอไปสู่ประชาชนว่า มีความชัดเจนและครบถ้วนเพียงใด และมีประเด็นใดที่อาจจะส่งผลกระทบเชิงลบต่อโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนฯ 3) จากผลการวิจัยซึ่งพบว่าแบบจำลองการสื่อสารที่เกิดขึ้น ตัวแปรในแบบจำลองมีความสัมพันธ์ และมีอิทธิพลต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลการวิจัยนี้ผู้ประกอบการควรนำไปพัฒนาสร้างแผนกลยุทธ์ด้านการสื่อสารต่อไป ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลเฉพาะพื้นที่ในภาคเหนือ ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปอาจเก็บข้อมูลในพื้นที่ภาคอื่นที่มีโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเช่นกัน 2) การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือ แต่ยังไม่ใช้การพัฒนาแบบการสื่อสาร ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรทำการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ซึ่งอาจจะทำให้เกิดนวัตกรรมการสื่อสารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการสร้างความร่วมมือมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎี ทอเนียม. (2559). การสื่อสารเพื่อสร้างการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการพัฒนาโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ในประเทศไทย. ใน *ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขา นิเทศศาสตร์*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2562). เวทีเสวนา “ชวน. ชวนคุย ตอน โรงไฟฟ้าชุมชน ประชาชนได้อะไร”. เรียกใช้เมื่อ 10 ตุลาคม 2565 จาก https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3147:mis-20190920-01&catid=30&Itemid=112
- นุริดา ตาเยะ และ คณะ. (2562). ความรู้ ความเข้าใจ ปัญหาการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้า และ แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง: กรณีศึกษา โรงไฟฟ้า ถ่านหินตำบลปากบาง อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา. ใน *เอกสารการประชุมวิชาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 2 "มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นวัตกรรมสร้างสรรค์สังคม"* (หน้า 117-132). สงขลา: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- พินิตา เจริญสุข และคณะ. (2557). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการร้องเรียนด้านผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากการดำเนินการโรงไฟฟ้าชีวมวล (ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาน ประกอบการอยู่ร่วมกันกับชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาโรงไฟฟ้าชีวมวล). ใน *รายงาน การวิจัย. กองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข*.
- พีรภพ จอมทอง. (2559). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโรงไฟฟ้าชีวมวล. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการงานวิศวกรรม*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัฒนพงษ์ คุโรวาท. (2564). สถานการณ์พลังงานปี 2563 และแนวโน้มการใช้พลังงานในปี 2564. เรียกใช้เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://re-fti.org/สนพ-คาดการณ์ความต้องการใช้ไฟ/>
- สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2562). คำแถลงนโยบายคณะรัฐมนตรี: พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม. (2557). *กรอบความเห็นร่วมการปฏิรูปประเทศไทยด้าน พลังงาน*. กรุงเทพมหานคร: คณะรักษาความสงบแห่งชาติ.
- อดิศักดิ์ ชูสุข. (9 กันยายน 2565). *รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วน เสียโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย*. (วิศิษฐ์ เกตุรัตน์กุล, ผู้สัมภาษณ์)

- อัครเดช เนตรสุวรรณ. (2561). ยุทธศาสตร์การสร้างความร่วมมือของชุมชนเกิดใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 13(2), 207-222.
- อุสาร์ ดวงจันทร์. (20 กันยายน 2565). รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโครงการโรงไฟฟ้าชุมชนเพื่อเศรษฐกิจฐานรากในเขตภาคเหนือของประเทศไทย. (วิศิษฐ์ เกตุรัตน์กุล, ผู้สัมภาษณ์)
- Berlo, D. K. (1960). *The Process of Communication*. New York: The Free Press.
- Cochran, W. G. (1977). *Sampling Techniques*. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Delbecq, A. L., et al. (1975). *Group techniques for program Planning: A guide to nominal group and Delphi processes*. Glenview, IL: Scott: Foresman and Company.
- Everett, M. R. (2003). *Diffusion of Innovation*. (5th ed.). Avenue of the Americas New York, New York: A Division of Simon & Schuster, Inc. 1230.
- Vangen, S. & Huxham, C. (2013). Building and Using the theory of Collaborative Advantage. In Keast, R., Mandell, M. P. & Agranoff, R. eds. *Network Theory in the Public Sector: Building New Theoretical Frameworks* (pp. 51-69). New York: Routledge.
- White, S. A. (1993). *Participatory Communication for Social Change*. New Delhi: Sage Publications.